

Over problematische schulden en bestaansonzekerheid

Sarah Carpentier
Karel Van den Bosch

December 2008

B E R I C H T E N

CENTRUM VOOR SOCIAAL BELEID HERMAN DELEECK
UNIVERSITEIT ANTWERPEN - Stadscampus

<http://www.centrumvoorsociaalbeleid.be>

D/2008/6104/04

Inhoud

1. Inleiding	1
2. Consumentenkrediet: geen randfenomeen	2
3. Als krediet en achterstallen problematisch worden.....	5
4. Het profiel van de bevolking met problematische schulden: gezinnen met kinderen als risicogroep.....	6
5. Problematisch krediet en problematische achterstallen: gelijkaardige risicogroepen, toch onderscheiden.....	8
6. Conclusie.....	11
Bibliografie.....	12
Bijlagen	14

1. Inleiding¹

Het belang van schulden in relatie tot armoede en sociale uitsluiting werd reeds vaak aangekaart in armoederapporten en –plannen (Koning Boudewijn Stichting, 1995; Engbersen e.a., 1987; Van Menxel, 2001; POD Maatschappelijke Integratie, 2001:14; Observatorium voor gezondheid en welzijn Brussel, 2004; POD Maatschappelijke Integratie, 2004:5; Steunpunt armoedebestrijding, 2004:64-83; European Commission, 2004; Steunpunt armoedebestrijding, 2005: 26; Mitchell, Mouratidis & Weale, 2005). Een ambitieuzere strijd tegen overmatige schuldenlast maakt ook deel uit van het recente federale plan armoedebestrijding (2008:3). Schulden kunnen namelijk zowel de oorzaak als het gevolg zijn van armoede en sociale uitsluiting. Als het gezin (tijdelijk) niet rondkomt (bijvoorbeeld omdat de kostwinner zijn job verloor, een scheiding doormaakte of te kampen had met een langdurige ziekte), als het gezin sowieso een te laag inkomen heeft om menswaardig te leven (vb. enkel een leefloon en hoge huurkosten) of als het gezin teveel bestedingen heeft gedaan, kunnen achterstallen ontstaan. Maar schulden kunnen ook armoede en sociale uitsluiting veroorzaken. Door de afbetaling van financiële verplichtingen (facturen of kredieten) kan het overblijvende inkomen te beperkt zijn om rond te komen. Het gezin heeft dan slechts de keuze tussen weinig aantrekkelijke strategieën. Het gezin kan zijn consumptie beperken en beknipten op voedsel, kledij of andere zaken, nieuwe kredieten afsluiten –als men toegang heeft tot krediet- of (meer) achterstallige betalingen opbouwen. Schulden kunnen ook een nefaste impact hebben op diverse levensdomeinen en kunnen diepe sporen nalaten in een mensenleven. Ze kunnen de fysieke en mentale gezondheid ondergraven (Nettleton & Burrows, 1998; Balmer e.a., 2006), een barrière voor tewerkstelling vormen (Observatoire du Crédit et l'endettement, 2006) en wegen op sociale relaties. Schulden kunnen dus levens tekenen. Met verlies. Met stigma. Met een spiraal van verlies (loonbeslag, uithuiszetting en gebroken sociale relaties) waardoor mensen geen greep meer hebben op hun leven.

De schuldsituatie van een gezin is de resultante van het samenspel tussen gezins- en marktgebonden factoren en overheidsregulering. Op dit moment hebben we echter maar een beperkt inzicht in dit samenspel omwille van de geringe beschikbare gegevens. Bijgevolg blijven diverse aspecten van de relatie tussen krediet, achterstallige betalingen en bestaansonzekerheid buiten beschouwing (vb. de toegang tot krediet, het aantal kredieten, de impact van de financiële capaciteiten van de gezinsleden, de impact op lange termijn op de levensstandaard en de bestaansonzekerheid).

We presenteren de resultaten van een studie op basis van de EU-SILC-enquête 2004. Dit is een enquête bij de Belgische bevolking die gegevens verzamelt over inkomen en over

¹ Dit artikel vertelt het verhaal achter de studie over indicatoren die uitgevoerd werd in opdracht van de FOD Sociale Zekerheid, namelijk Carpentier, S. & Van den Bosch, K. (2008), *Problematische schulden in België. Indicatoren op basis van SILC 2004 en profiel van de bevolking in (problematische) schuldsituaties*. Working Paper Sociale Zekerheid, 7. Het artikel is tevens een meer gestoffeerde versie van het artikel in de Gids op maatschappelijk gebied 'Wie draagt de schuld? Over problematische schulden en armoede (2008). Cijfers in deze publicatie kunnen licht afwijken van de cijfers in het Working Paper van de FOD Sociale zekerheid omdat de berekeningen gedaan werden op de laatste versie van de Belgische EU-SILC 2004, met name na correctie van de gegevens voor kinderbijslag. Bemerkingen kunnen geadresseerd worden aan sarah.carpentier@ua.ac.be of karel.vandenbosch@ua.ac.be.

levensomstandigheden (o.a. gezondheid, tewerkstelling, huisvesting en schulden)². SILC (= Statistics on Income and Living Conditions) is de enige gegevensbron in België over schulden op gezinsniveau die representatief is voor de volledige Belgische bevolking³.

De inhoud van dit CSB-bericht ziet er als volgt uit: Eerst bekijken we wie consumentenkrediet en wie problematische schulden (problematisch consumentenkrediet of problematische achterstallen) heeft. Vervolgens vragen we ons af of de individuen in problematische schuldsituaties tot dezelfde sociale groepen behoren als zij die op basis van de gebruikelijke armoedefinitie als bestaansonzeker gezien worden. Ten slotte gaan we na of mensen met problematische achterstallen ook problematisch krediet hebben.

2. Consumentenkrediet: geen randfenomeen

Een vierde van de Belgische bevolking in 2004 (25%) leeft in een gezin met consumentenkrediet. Het gemiddelde bedrag van de maandelijkse afbetaling bedraagt 372 € op basis van SILC 2004⁴. 12% van de bevolking combineert consumentenkrediet met een hypotheek en 13% heeft enkel consumentenkrediet. 28% van de bevolking leeft in een huishouden met enkel hypotheek en bijna de helft van de Belgen heeft noch consumentenkrediet noch hypotheek. Voor niet-bestaansonzekereren is het bedrag van de maandelijkse afbetaling (379€) voor consumentenkrediet significant hoger dan voor bestaansonzekereren (311€).

Tabel 1: Percentage personen in een huishouden met consumentenkrediet en/of hypotheek (N=12971)

Huishoudsituatie	% Personen
Noch consumentenkrediet noch hypotheek (1)	47,0%
Enkel consumentenkrediet	13,1%
Enkel hypotheek	28,4%
Consumentenkrediet en hypotheek	11,5%
Totaal	100%

(1) Of een lening voor verbouwwerken

Bron: FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Belgische EU-SILC 2004, eigen berekeningen.

² Meer informatie over SILC vind je op de website van de FOD Economie, K.M.O., Middenstand en energie - Algemene Directie Statistiek en economische informatie www.statbel.fgov.be/silc (24/09/08).

³ Ook de gegevens van de Centrale voor Kredieten aan Particulieren van de Nationale Bank van België zijn representatief voor de Belgische bevolking. Deze gegevens zijn echter op persoonsniveau. Er kunnen geen huishoudens samengesteld worden. Meer informatie over deze gegevens is te vinden op http://www.nbb.be/pub/04_00_00_00_00/04_02_00_00_00/04_02_06_00_00.htm?l=n1 (29/09/08) of in De Doncker (2006).

⁴ Consumentenkrediet hebben werd in de SILC 2004 enquête bevraagd op basis van volgende vraag: Moet u of iemand van uw huishouden schulden afbetalen voor huurkopen, leningen, ... (buiten de eventuele afbetalingen van uw woning)? Indien het antwoord op deze vraag positief is, wordt gevraagd: Hoeveel bedroeg dit bedrag vorige maand?

Consumentenkrediet is verder ongelijk verdeeld over de bevolking. Consumentenkrediet is zeldzaam bij ouderen. 95% van de bevolking met consumentenkrediet heeft een gezinshoofd op beroepsactieve leeftijd. Jonge gezinshoofden hebben het vaakste consumentenkrediet. Naarmate de leeftijd van het gezinshoofd stijgt, daalt het aandeel gezinnen met consumentenkrediet. Eén op vier personen in een gezin met consumentenkrediet is een kind. Verder hebben ook huurders, inwoners van het Waalse gewest, eenoudergezinnen en koppels met kinderen vaker consumentenkredieten. Consumentenkredieten zijn relatief evenwichtig verdeeld over de sociaal-economische kenmerken van de bevolking (zowel inzake onderwijsniveau, inkomen als arbeidsparticipatie)⁵. Niettemin is er een concentratie bij de middengroepen. Dit betekent dat vooral gezinnen met lage en middelhoge inkomens consumentenkrediet aangingen.

Tabel 2: Verdeling van de bevolking in huishoudens met consumentenkrediet en percentage van de bevolking met consumentenkrediet per categorie.

	Verdeling (N=12971)	Risico (N=3232)
KENMERKEN VAN DE REFERENTIEPERSOON		
Leeftijd referentiepersoon		
16-24 jaar	1,9	34,7
25-49 jaar	73,1	32,7
50-64 jaar	21,3	20,7
65-74 jaar	2,4	5,6
75 jaar of ouder	1,3	4,1
Onderwijsniveau referentiepersoon		
Laag	32,7	23,3
Midden	41,1	28,4
Hoog	26,2	21,8
KENMERKEN VAN DE HUISHOUDLEDEN		
Leeftijd huishoudleden		
<16 jaar	25,2	34,2
16-24 jaar	12,5	27,3
25-49 jaar	45,7	30,9
50-64 jaar	13,6	18,9
65-74 jaar	2,1	5,5
75 jaar of ouder	0,9	2,9

⁵ Maar als we alle andere achtergrondkenmerken van gezinnen met een gezinshoofd beroepsactieve leeftijd constant houden, stellen we vast dat in het Waalse gewest de gezinnen die behoren tot de hoogste inkomensgroepen de hoogste kans hebben op consumentenkrediet. In Vlaanderen stellen we een analoge tendens vast, maar het onderscheid tussen de middengroepen en de hoogste groepen is minder uitgesproken.

Vervolg van tabel 2

	Verdeling (N=12971)	Risico (N=3232)
KENMERKEN HUISHOUDEN		
Werkintensiteit van het huishouden		
Geen afhankelijke kinderen, W=0	5,1	13,2
Geen afhankelijke kinderen, W<0<1	12,8	25,2
Geen afhankelijke kinderen, W=1	14,3	27,7
Afhankelijke kinderen, W=0	5,4	25,5
Afhankelijke kinderen, 0<W<0,5	6,0	39,7
Afhankelijke kinderen, 5<W<1	22,8	33,2
Afhankelijke kinderen, W=1	33,6	32,2
Huishoudtype		
Alleenstaande	8,0	14,2
Koppel <65	13,8	23,8
Koppel ≥ 65	2,2	5,1
Ander huishouden zonder kinderen	9,4	23,5
Eenoudergezin, 1 of meer kinderen	6,7	28,8
Koppel, 1 kind	15,9	36,2
Koppel, 2 kinderen	19,4	30,6
Koppel, 3 of meer kinderen	17,0	37,0
Ander huishouden	7,6	14,2
Huurder/eigenaar		
Huurder	34,3	32,2
Eigenaar/gratis bewoner	65,7	21,8
Quintiel		
1ste quintiel	17,1	21,0
2de quintiel	18,7	23,0
3de quintiel	24,1	29,7
4de quintiel	20,2	24,8
5de quintiel	19,8	24,3
Gewest		
Brusselse Hoofdstedelijk gewest	8,9	22,5
Vlaamse gewest	45,9	19,5
Waalse gewest	45,2	34,2
Totaal	100	24,6

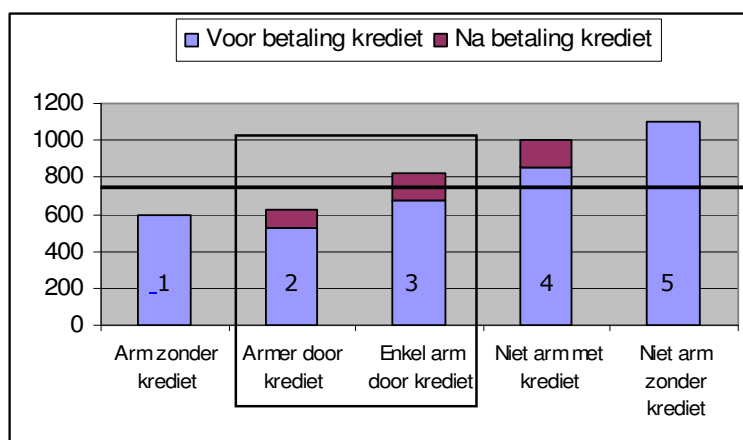
Bron: FOD Economie, K,M,O., Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Belgische EU-SILC 2004, eigen berekeningen.

3. Als krediet en achterstallen problematisch worden

We beschouwen zowel problematisch consumentenkrediet als problematische achterstallen als problematische schulden. We bakenen de personen in een problematische kredietsituatie af als het percentage personen dat door de afbetaling van consumentenkrediet bestaansonzeker wordt (figuur 1- situatie 3) of nog meer bestaansonzeker dan ze al waren (figuur 1- situatie 2) ten opzichte van de 60% armoedelijk.⁶ 5% van de bevolking verkeert in deze situatie. 2,6% van deze personen is al bestaansonzeker. Dit zijn personen die volgens de gebruikelijke armoedefinitie als bestaansonzeker beschouwd worden (samen met de personen in situatie 1). Daarenboven duikt 2,4% van de bevolking onder de armoedegrens enkel nadat we het inkomen verminderen met de maandelijkse afbetaling voor consumentenkrediet (situatie 3)⁷.

Een andere mogelijke – zo niet voor de hand liggende – definitie van problematisch consumentenkrediet zou kunnen gevormd worden door te kijken naar de achterstallen op de terugbetaling van deze vorm van krediet. Wij hebben hier niet voor gekozen, omdat wij een rechtstreekse link wilden liggen met de bestaansonzekerheid volgens de gangbare definitie. (Achterstallen in meer algemene zin vormen de basis voor onze tweede indicator van problematische schulden, zie onder.) Niettemin is het relevant vast te stellen dat achterstallen op de terugbetaling van consumentenkrediet veel meer voorkomen bij bestaansonzekereren dan bij de personen boven de armoedegrens. Van alle bestaansonzekereren met consumentenkrediet heeft 16 percent één of meer achterstallen, en 10 percent zelfs twee of meer achterstallen. Bij de niet-bestaansonzekereren bedragen deze percentages respectievelijk 5 percent en 3 percent.

Figuur 1: 5 mogelijke situaties t.o.v. de armoedelijjn na betaling van consumentenkrediet (indien aanwezig), 2 situaties gezien als problematische kredietsituaties.



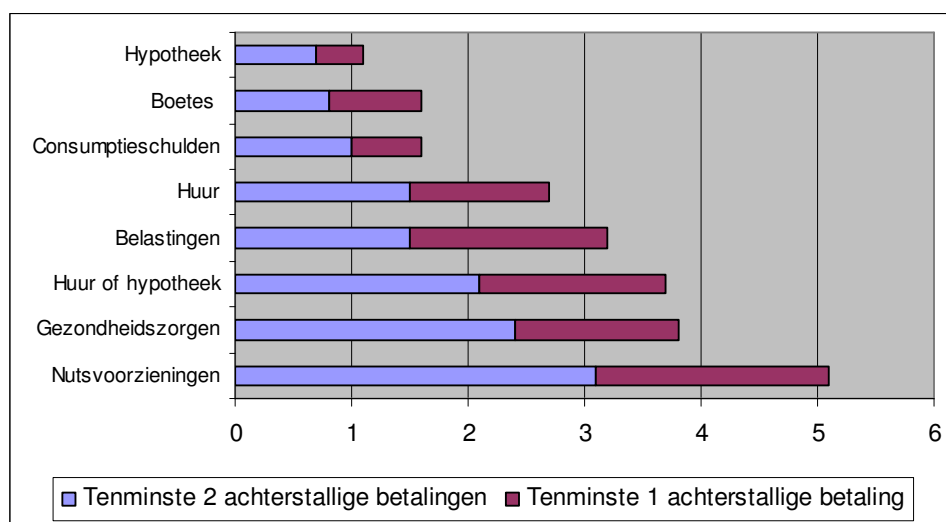
Bron: Auteurs.

⁶ De armoedelijjn blijft hierbij ongewijzigd.

⁷ Op basis van de SILC 2004-enquête werden vijf mogelijke indicatoren van overmatige kredietlast gedefinieerd (zie bijlage 2). Op basis van een evaluatie van de methodologische en conceptuele voor- en nadelen van deze indicatoren werd gekozen voor het percentage personen dat arm of armer wordt na afbetaling van consumentenkrediet als indicator voor problematische kredietlast. Voor de argumentatie omtrent de indicatoren over kredietlast zie Carpentier & Van den Bosch (2008). De indicatoren worden uitgedrukt in termen van het aantal individuen (in een bepaalde huishoudsituatie) in overeenstemming met Atkinson e.a. (2001).

Een tweede methode om het aantal personen met problematische schulden te becijferen is gebaseerd op achterstallen, namelijk achterstallige betalingen voor facturen van elektriciteit, water of gas, voor gezondheidszorgen en voor huur of hypotheek. Dit zijn de meest voorkomende achterstallen die ook basisrechten vertegenwoordigen (zie Figuur 2). We berekenden het percentage personen in een gezin dat tenminste twee achterstallige betalingen heeft gehad voor elektriciteit, water of gas, voor gezondheidszorgen en voor huur of hypotheek in het voorbije jaar. Ten minste twee achterstallen betekent dat we bijvoorbeeld zowel diegenen met één achterstallige betaling voor een elektriciteitsfactuur en één achterstallige betaling voor huur als zij met twee achterstallige betalingen op één van die posten tellen. 6% van de Belgische bevolking leeft in 2004 in een gezin met achterstallen voor deze basisrechten.

Figuur 2: Percentage personen dat leeft in een huishouden met ten minste één of twee achterstallige betalingen voor diverse posten.



Bron: FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Belgische EU-SILC 2004, eigen berekeningen.

4. Het profiel van de bevolking met problematische schulden: gezinnen met kinderen als risicogroep

We bekijken nu het profiel van de bevolking in problematische schulden (Tabel 3). Kolom één geeft het percentage bestaansonzekereren volgens de gebruikelijke methode. Kolom twee toont het percentage personen met achterstallen op nutsvoorzieningen, onze tweede indicator voor problematische schulden. In de derde kolom presenteren we het risico op een problematische schuldsituatie volgens onze eerste indicator, d.w.z. het percentage mensen met consumentenkrediet dat door deze betaling onder de armoedegrens terechtkomt, dan wel hoe dan ook al een inkomen beneden de armoedegrens had (zie Figuur 1). In kolommen vier en vijf wordt deze laatste groep personen uitgesplitst naargelang hun situatie.

Tabel 3: Risico op bestaans-onzekerheid, op problematische achterstallen voor basisvoorzieningen, op bestaansonzeker (der) worden na afbetaling voor consumentenkrediet naar socio-economische en socio-demografische kenmerken (N=12971)

	Bestaans-onzeker (sit. 1 & 2)	Achterstallen basisvoorzieningen	Bestaans-onzeker(der) door consumentenkrediet (sit. 2 & 3)	Bestaans-onzeker na consumentenkrediet (sit. 3)	Bestaans-onzeker voor & na consumentenkrediet (sit. 2)
KENMERKEN REFERENTIEPERSOON HUISHOUDEN					
Onderwijsniveau referentiepersoon					
Laag	22,8	8,1	8,1	3,5	4,5
Middelmatig	12,6	6,3	4,3	2,2	2,0
Hoog	6,3	2,7	2,2	1,1	1,1
KENMERKEN HUISHOUDLEDEN					
Leeftijd huishoudleden					
<16 jaar	15,4	9,9	8,4	4,3	4,1
16-24 jaar	16,1	7,4	6,8	2,7	4,1
25-49 jaar	14,2	6,9	5,5	2,6	2,9
50-64 jaar	12,6	3,3	3,1	1,5	1,6
65-74 jaar	20,1	1,2	1,1	0,4	0,7
75 jaar of ouder	21,1	0,8	0,7	0,5	0,1
KENMERKEN HUISHOUDEN					
Werkintensiteit huishouden					
Geen afhankelijke kinderen, W=0	30,7	8,8	6,0	2,2	3,7
Geen afhankelijke kinderen, W<0<1	7,1	5,0	2,8	1,2	1,6
Geen afhankelijke kinderen, W=1	2,9	2,7	1,8	0,6	1,2
Afhankelijke kinderen, W=0	67,1	28,0	19,0	3,1	15,9
Afhankelijke kinderen, 0<W<0,5	25,1	18,5	18,3	9,4	8,9
Afhankelijke kinderen, 0,5<W<1	12,1	6,6	7,4	4,4	3,0
Afhankelijke kinderen, W=1	3,3	2,3	2,9	1,8	1,1
Huishoudtype					
Alleenstaande	21,2	6,7	3,6	1,5	2,0
Koppel <65	10,7	4,4	3,5	1,1	2,4
Koppel ≥ 65	20,0	1,1	0,8	0,6	0,3
Ander huishouden zonder kinderen	5,6	3,3	1,6	0,6	1,0
Eenoudergezin, 1 of meer kinderen	32,7	18,8	12,6	5,1	7,5
Koppel, 1 kind	9,6	5,8	4,8	2,4	2,4
Koppel, 2 kinderen	8,4	4,3	5,2	2,4	2,8
Koppel, 3 of meer kinderen	15,8	9,2	10,2	6,4	3,9
Ander huishouden	14,7	6,0	6,8	2,7	4,1
Huurder/eigenaar					
Huurder	26,3	14,3	10,6	4,4	6,3
Eigenaar/gratis bewoner	10,1	2,9	3,0	1,6	1,3
Quintiel					
1ste quintiel	71,5	15,3	17,9	4,8	13,1
2de quintiel	0,0	7,0	5,3	5,3	0,0
3de quintiel	0,0	4,5	1,2	1,2	0,0
4de quintiel	0,0	1,9	0,4	0,4	0,0
5de quintiel	0,0	0,8	0,2	0,2	0,0
Gewest					
Brussels gewest	26,4	12,5	10,0	3,7	6,4
Vlaams gewest	10,8	3,6	3,3	1,8	1,5
Waals gewest	17,0	8,1	6,5	3,0	3,6
Totaal	14,3	5,9	5,1	2,4	2,6

(1) Referentieperiode is vorige maand.

Bron: FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Belgische EU-SILC 2004, eigen berekeningen.

De personen met problematische achterstallen voor basisrechten en zij die problematisch consumentenkrediet hebben, behoren in grote mate tot dezelfde sociale groepen. Het gaat om kinderen, jongeren en personen jonger dan 50 jaar, personen in een gezin met een laaggeschoold of middelmatig geschoold gezinshoofd, huurders, gezinnen met kinderen zonder of met een lage arbeidsparticipatie, eenoudergezinnen en gezinnen met drie of meer kinderen. Ook personen met een laag inkomen, zij die in het Brusselse gewest (en in mindere mate in het Waalse gewest) wonen of in steden leven, hebben meer risico op problematische schulden.

Het profiel van de bestaansonzeker(der)en door de afbetaling van consumentenkredieten (zie Tabel 3 - kolom 3) en van de personen met problematische achterstallen voor basisrechten (kolom 1) stemt in grote mate overeen met dat van de bestaansonzeker(en) volgens de gebruikelijke armoededefinitie (kolom 2). Maar er zijn ook opmerkelijke verschillen en meer uitgesproken tendensen. Problematische schulden komen nauwelijks voor bij ouderen (boven de 65 jaar), terwijl gezinnen met kinderen een hoog risico hebben. Het risico op problematische achterstallen van gezinnen met kinderen is bijna dubbel zo hoog (7,6%) als dat van gezinnen zonder kinderen (4,1%). Hun risico op problematisch krediet is vier keer zo hoog (4%) als dat van gezinnen zonder kinderen (1%).

Groepen met een zwak sociaal-economisch profiel (zoals huishoudens zonder betaald werk, eenoudergezinnen en huurders) hebben een hoger risico om al bestaansonzeker te zijn vóór de afbetaling van consumentenkrediet dan om enkel bestaansonzeker te worden na deze afbetaling.

5. Problematisch krediet en problematische achterstallen: gelijkaardige risicogroepen, toch onderscheiden

We gaan eerst na in welke mate de bevolking met problematische achterstallen overlapt met de bevolking met problematisch krediet. Vervolgens vergelijken we het risico op problematische schulden voor de bestaansonzekere bevolking met de niet-bestaansonzeker(en).

Beide definities van problematische schulden tellen 5 à 6 procent van de bevolking met problematische schulden en identificeren personen met dezelfde achtergrondkenmerken als risicogroepen. Niettemin blijken deze groepen toch relatief weinig te overlappen (zie Tabel 4). 1% van de bevolking combineert zowel problematische achterstallen als (meer) armoede door consumptiekrediet. Ongeveer vijf procent heeft problematische achterstallen, maar geen problematische kredietsituatie. 4% is bestaansonzeker(der) door krediet en heeft geen problematische achterstallen. Dit betekent dus dat 10% van de bevolking zich in één van deze problematische schuldsituaties bevindt of beide combineert.

Het is niet geheel duidelijk waarom deze twee groepen minder samenvallen dan we zouden kunnen verwachten. Mogelijks speelt de toegang tot consumentenkrediet hierbij een rol. Meer onderzoek naar de 'coping-strategieën' van huishoudens en personen, dan hetgeen mogelijk is met de beperkte SILC gegevens, zou hier licht op kunnen doen schijnen.

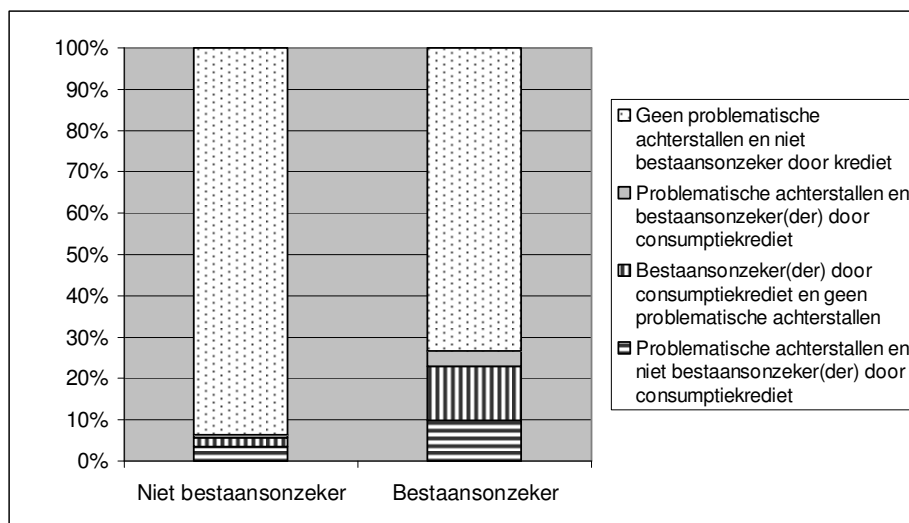
Tabel 4: Verdeling van de bevolking ten opzichte van de twee indicatoren voor problematische schulden (problematische achterstallen en/of problematisch consumentenkrediet) (N=12971)

Huishoudsituatie	Totale bevolking
Problematische achterstallen, geen problematisch consumentenkrediet	4,5%
Geen problematische achterstallen, wel problematisch consumentenkrediet	3,7%
Problematische achterstallen en problematisch consumentenkrediet	1,4%
Noch problematisch consumentenkrediet, noch problematische achterstallen	90,4%
Totaal	100%

Bron: FOD Economie, K,M,O., Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Belgische EU-SILC 2004, eigen berekeningen.

Verder hebben bestaansonzekereren een risico dat bijna vijf keer zo groot (28%) is op een problematische schuldsituatie (problematische achterstallen en/of problematisch krediet) als zij die niet onder de armoedegrens leven (6%) (zie Figuur 3), Personen die bestaansonzeker zijn, hebben meer dan dubbel zoveel kans op problematische achterstallen voor basisrechten dan niet-armen (10% tegenover 4%), Bestaansonzekereren leven zes keer meer in een gezin dat problematisch krediet en problematische achterstallen combineert dan niet-armen,

Figuur 3: Verdeling van de (niet) bestaansonzekere bevolking naar problematische schulden (problematische achterstallen en/of problematisch consumentenkrediet) (N=12971)



Bron: FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Belgische EU-SILC 2004, eigen berekeningen.

Als we inzoomen op de kans op problematische achterstallen voor basisrechten (gezondheidszorgen, wonen (hypotheek of huur) en nutsvoorzieningen) per kredietsituatie, stellen we vast dat personen in een gezin met enkel consumentenkrediet het hoogste risico hebben op problematische achterstallen (13%). Niettemin leeft bijna 40% van de bevolking met problematische achterstallen voor basisrechten in een gezin zonder consumentenkrediet of hypotheek. Zij worden op de voet gevolgd door diegenen in een huishouden met consumentenkrediet (35%).

Tabel 5: Problematische achterstallen voor basisvoorzieningen per kredietsituatie

Kredietsituatie	Totale bevolking		Personen in huishoudens met een inkomen onder het mediaan inkomen	
	Risico	Verdeling (N=858)	Risico	Verdeling (N=749)
Noch consumentenkrediet noch hypotheek	4,7%	37,7%	7,3%	41,0%
Enkel consumentenkrediet	15,7%	34,9%	22,4%	33,2%
Enkel hypotheek	2,8%	13,5%	6,4%	12,1%
Hypotheek en consumentenkrediet	7,1%	14,0%	15,4%	13,7%
Totaal	5,9%	100%	10,1%	100%

Bron: FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Belgische EU-SILC 2004, eigen berekeningen.

6. Conclusie

De voornaamste conclusies van deze studie naar problematische schulden en bestaansonzekerheid zijn:

- Consumentenkrediet is ruim gespreid over de bevolking, behalve bij ouderen. Eén op vier personen leeft in een gezin met consumentenkrediet, en dit geldt voor alle inkomensgroepen. Het hebben van consumentenkrediet als zodanig kan dus niet gezien worden als een indicator van een problematische situatie.
- We introduceren twee indicatoren voor een problematische schuldsituatie, die gebaseerd zijn op verschillende onderliggende gegevens, verschillende huishoudens en situaties capteren, en daardoor sterk complementair zijn. De eerste indicator is het percentage personen met afbetalingsverplichtingen voor consumentenkrediet die door die betaling onder de armoedegrens terechtkomen, dan wel ook zonder die betaling al bestaansonzeker waren. De tweede indicator bestaat uit het percentage personen met twee of meer achterstallen op de betalingen voor basisvoorzieningen (huur of hypotheek, gezondheidszorgen of nutsvoorzieningen).
- Volgens deze indicatoren (problematisch krediet en/of problematische achterstallen) kampt 10 percent van de bevolking met problematische schulden. Voor de bestaansonzekereren loopt dit op tot 30%.
- Voor kwetsbare socio-economische groepen en voor gezinnen met kinderen heeft consumentenkrediet vaker een problematisch karakter.
- De bevolking met een hoog risico op problematische schulden stemt in grote mate overeen met de gekende risicogroepen volgens de gebruikelijke armoededefinitie. Dit zijn o.a. huurders, eenoudergezinnen en gezinnen met drie kinderen en gezinnen met een lage of geen arbeidsparticipatie. Niettemin zijn er ook opmerkelijke verschillen: Ouderen hebben een erg laag risico op problematische schulden, terwijl gezinnen met kinderen een hoog risico hebben op problematische schulden.
- Vooral bij gezinnen met kinderen wordt de bestaansonzekerheid dus mogelijk onderschat als schulden niet mee in rekening genomen worden.

Bibliografie

- Atkinson, T., Cantillon, B., Marlier, E. & B. Nolan (2001), *Social Indicators, The EU and Social Inclusion*, Oxford: Oxford University Press.
- Balmer, N., Pleasence, P., Buck, A. & H. Walker (2006), Worried sick: the experience of debt problems and their relationship with health, illness and disability, *Social Policy and Society*, 5, 1, 39-51.
- De Doncker H. (2006), *Kredieten aan particulieren- Analyse van de in de Centrale voor Kredieten aan Particulieren geregistreerde gegevens*, Brussel: Nationale Bank van België, Working paper document 78.
- European Commission, Directorate-General for Employment and Social Affairs (2004), *Joint report on social inclusion*, Manuscript completed in 2002.
- Engbersen, G., Van der Veen, R. & K. Schuyt (1987), Schulden en het rondkomen van het minimum, *Moderne Armoede: Overleven op het sociaal minimum*, Leiden: Stenfert Kroese, 37-53.
- Foster, J., Greer, J. & E. Thorbecke (1984), A class of decomposable poverty indices, *Econometrica*, 52, 3, 761-766.
- Koning Boudewijnstichting (1995), *Algemeen verslag over de armoede*, Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Kabinet staatssecretaris J.-M. Délizée (2008), *Federaal plan Armoedebestrijding*.
- Mitchell, J., Mouratidis, K. & M. Weale (2005), *Poverty and Debt*, NIESR Discussion Paper 263.
- Nettleton, S. & R. Burrows (1998), Mortgage debt, insecure home ownership and health: an exploratory analysis, *Sociology of health and illness*, 20, 5, 737-753.
- Observatorium voor gezondheid en welzijn Brussel (2004), *9^{de} armoederapport Brussels Hoofdstedelijk gewest*.
- Observatoire du Crédit et L'endettement (2006), *Colloquium over de preventie van schulden bij werknemers*.
- POD maatschappelijke integratie (2001), *Nationaal Actieplan Sociale insluiting 2001-2003*.
- POD maatschappelijke integratie (2004), *Belgisch Nationaal Actieplan Sociale Insluiting 2003-2005*, Updated versie, juli 2004.
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2004), *Een andere benadering van armoede-indicatoren, Onderzoek-actie-vorming*, Brussel: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2005), *Armoede uitbannen, Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie*, Brussel: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.
- Vallins, O. (2004), *When debt becomes a problem: A literature Study*, Wellington: Strategic Social Policy Group, Ministry of Social Development.
- Van Dam (2006), *Nationaal actieplan Sociale insluiting - Technische afspraken*, Brussel: FOD Sociale Zekerheid.

Van Menxel, G. (2001), 'Schulden en schuldoverlast', in: Vranken, J., Geldhof, D., Van Menxel, J. & J. Van Ouytsel (eds.), *Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2001*, Leuven: Acco, 183-199.

Bijlagen

Bijlage 1: Methodologische bemerkingen

Het significantieniveau 0.01 werd gehanteerd als basis voor chi-kwadraattoetsen.

Een persoon wordt als bestaansonzeker of arm beschouwd als zijn/haar gestandaardiseerd inkomen minder bedraagt dan 60% van het mediaan gestandaardiseerde inkomen in België (en dus onder de 60% armoedegrens ligt). Het mediaan inkomen is het middelste inkomen nadat je alle inkomens van laag naar hoog gerangschikt hebt. Het gestandaardiseerde inkomen is het totale gezinsinkomen gecorrigeerd voor de schaalvoordelen die het samenwonen met meerdere personen meebrengt volgens de gewijzigde OESO-equivalentieschaal. Deze telt elke eerste volwassene als 1. Elke 2^{de} volwassene staat voor 0,5. Elk kind krijgt staat voor 0,3. Bij het standaardiseren van het gezinsinkomen voor een koppel met twee kinderen, wordt het besteedbare gezinsinkomen bijvoorbeeld gedeeld door 2,1.

Variabelen en uitsplitsingen werden gedefinieerd in overeenstemming met de technische afspraken voor de indicatoren van het Belgisch Nationaal Actieplan Sociale Insluiting (Van Dam, 2006). Waar mogelijk werden variabelen geconstrueerd in overeenstemming met de referentieperiode van de vragen over consumentenkrediet en achterstallen (vorige maand).

De referentiepersoon van het huishouden is de eerste persoon die volgens de SILC-enquête de verantwoordelijke is voor de woning. Dit is niet voor alle huishoudens dezelfde persoon als de persoon die de vragen in verband met de schulden van het huishouden beantwoordt heeft.

De drie hoogste bedragen van het bedrag van de maandelijkse afbetaling voor consumentenkrediet werden beschouwd als outliers en niet opgenomen in de berekeningen op basis van het bedrag. Huishoudens met een ongekend bedrag van de maandelijkse afbetaling werden opgenomen in de berekening van het aantal personen met een consumentenkrediet.

Berekeningen voor de combinatie van consumentenkrediet en hypotheek (of een lening voor verbouwwerken) werden gedaan voor vorige maand.

De werkintensiteit van het huishouden is het aantal maanden dat alle leden van het huishouden op beroepsactieve leeftijd gewerkt hebben t.o.v. het totaal aantal maanden dat ze theoretisch gewerkt zouden kunnen hebben (gedurende het inkomensreferentiejaar). Dit aandeel werd ingeschaald van 0 tot 1.

Onderwijsniveau werd opgedeeld in drie categorieën in overeenstemming met de ISCED-classificatie. Een laag onderwijsniveau wordt toegekend aan personen die als hoogste onderwijsniveau⁸ op het moment van de bevraging kleuteronderwijs, lager onderwijs of lager secundair onderwijs hebben. De personen met een middelmatig onderwijsniveau hebben als hoogste onderwijsniveau (hoger) secundair onderwijs of postsecundair onderwijs (dat niet

⁸ Voor studerenden werd het hoogste behaalde diploma op het moment van de bevraging genomen.

erkend is als hoger onderwijs). De personen met een hoog onderwijsniveau hebben hoger onderwijs als hoogste onderwijsniveau.

Geen onverwachte uitgaven kunnen doen werd in SILC 2004 bevraagd voor een som van 1500 €.

Om quintielen te maken worden de gestandaardiseerde inkomens voor alle personen van alle huishoudens van laag naar hoog gerangschikt, en vervolgens in vijf gelijke intervallen opgedeeld. De 20% personen in een specifiek inkomensinterval vormen een quintiel. Het eerste quintiel omvat de 20% personen in de huishoudens met de laagste inkomens, terwijl het hoogste quintiel de 20% individuen in de huishoudens met de hoogste inkomens bevat.

Bijlage 2: Mogelijke indicatoren voor een overmatige kredietlast op basis van de Belgische EU-SILC 2004

Tabel B2.1: Vijf mogelijke indicatoren voor een overmatige kredietlast

Omschrijving	Type indicator	% van de bevolking
Percentage van de bevolking dat arm of armer wordt na de afbetaling van consumentenkrediet	Objectief	5%
Toename in de armoedekloof na afbetalingen voor consumentenkrediet (1)	Objectief	0,01%
Percentage van de bevolking in een huishouden dat meer dan 20% van zijn besteedbaar inkomen besteedt aan de afbetaling voor consumentenkrediet (2)	Objectief	4%
Percentage van de bevolking wonend in een huishouden dat de afbetaling voor consumenten-krediet als een zware last ervaart	Subjectief	8%
Percentage van de bevolking in een huishouden met twee of meer achterstallige betalingen voor consumentenkrediet	Objectief	1%

(1) De armoedekloof werd berekend als de totale gemiddelde armoedekloof volgens de definitie van Foster, Greer & Thorbecke (FGT1).

(2) Indien het inkomen 0 of negatief is, werd de verhouding afbetaling- inkomen aan 1 gelijkgesteld.

Bron: FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Belgische EU-SILC 2004, eigen berekeningen.